

ESKİ BABİL'DE KIZ EVLADIN MİRAS MESELESİ

Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ

Aile münasebetlerini alâkadar eden problemler arasında kadının hukukî durumu, henüz tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır¹.

En eski çivi yazılı kaynaklardan itibaren Sumer ve Babil ailesinde hakimiyet babaya aittir. Bu sistem içinde ailenin bütünlüğü baba ve onun yokluğu halinde halefi ile temsil ediliyordu ki, bu genellikle en büyük oğul idi.

Sumer kaynaklarında miras hukukuna konu olan şahsa bilindiği gibi İ B İ L A denmektedir. Maksadımıza ulaşmak için önce ibila'nın kim olduğunu tekrarlıyalım: Kelimenin açıklanması, bu ismin yazılışına dayanır. DUMU ve UŞ işaretlerinden ibaret olan bu kelimenin manası Pognon, RA IX, 128; Thureau Danguin RA X, 93 v. d; Ungnad OLZ IX, 462 ve Koschaker tarafından RA XI, 29 da araştırılmıştır. DUMU akadca mâru (=oğul) Us ise redû (=takib etmek) den gelmekte ve kelime olarak takib eden oğul = varis anlamını karşılamaktadır. Thureau-Danguin'e göre kelime aynı zamanda l= yağ, BIL= yakmak ifadelerini kapsadığından, tütsü kurbanını yakan kimse anlamına gelmektedir ki, atalarının hatırasını koruyan, böylece ölenin yerini tutan; mülkiyeti bakımından onun şahsiyetini devam ettiren olarak da anlaşılabilir. Böyle bir kimsenin de oğul olması tabiidir. Bu hal (erkek neslinin devamını sağlayan pederşahi aile telâkkisine de uymaktadır. DUMU. UŞ herhangi bir oğul olmayıp "halef olma hakkına sahip" olan oğuldur. Bu ifadeyi manalandırmak için, ilk devirlerde oğulların hepsinin varis olmadığını, ancak onlardan muayyen birinin bu hakka sahip olduğunu kabul etmek lazımdır. Kochaker'e göre bundan, çok eski devirlerden beri Sumerlerde "veliahtlık" müessesenin mevcut olduğu manası çıkarılabilir².

Lagaş mahkeme zabıtlarında³ dumu kelimesi cinsiyetsizdir. Yani Oğul ve kızların her ikisi için de kullanılmıştır. "Çocuk" karşılığındadır.

1 . Genel anlamda bazı araştırmalar mevcut ise de, vesikaların az oluşu sebebiyle tam bir sonuca varmak güçtür. Bizim araştırmamızın hedefi de kabule şayan bir cevap bulmak olacaktır. konu üzerinde çalışanlar şunlardır: Guq, etudes sur le droit Babylonien s. 62; Koschaker Reallexikon der Vergeschichte 115; Ebeling RLA II, 462; Meissner, Babyl. und Assyrien 1178 ve 422; Kochler-Peiser, Hammurabi Gezets; Klima, Untersuchungen zum Altbabylonische Erbrecht (Orientalni, VIII)

2. Revue d'assyriologie, XI, 30 v.d.

3 . King, Babylonian Boundary-Stones Nr.3 s. v.d. göre Takil-ana-ilişu, varis bırakmadan ölürse, kızlarının oğulları olmasına rağmen, hiçbiri varis olamaz.

Dumu işareti aynı zamanda TUR=şehrûm (=küçük) anlamına da gelir. İlk defa eski Babil devrinde Akadların tesiriyle DUMU + SAL = mârtu (kız çocuk); DUMU + NĪTA = mârum (erkek çocuk) olarak cinsiyet ayırt edilmesi adet olmuştur. İlk devirlerde kızların miras dışında bırakılması o kadar tabîî karşılanmış olmalı ki, onlar için varis anlamında özel bir kelime aramamış olmalıydılar. Üstelik Sumerlere dumu kelimesi kızı değil oğlanı ifade etmiştir. Bundan başka elimizde ibila'nın en büyük oğul için kullanıldığına dair bir vesika vardır. B E VI2 Pl. 29 st. 7: ^mİ-bi-En-lil İbila şeş-gal (=İbi-Enlil, varis, büyük kardeş) denmektedir. Bunun yanında Gudea statu B Kol. VII, 44 de İbila'nın manası açıktır. e dumu. nita nu. tuk dumu. sal. bi i-bil. la. ba mi. nu. -tur (r) (:erkek çocuğu olmayan eve (o), varis durumuna bu-evin kızını girdirdi. Demek ki kız, ancak oğlan çocuğunun olmadığı hallerde varis sayılmaktadır. Böylelikle erkek çocuğunun temel hakları belirtilmiş olmaktadır.

Eski kaynaklarda bir yabancı hiç bir zaman ibila değildir. Hatta şayet evlenirde bir çocuğu olursa, küçük çocukta bir ibila gibi mütâa edilemez¹.

Ana ittüşu², taf. III. Kol. IV. 17 de nirübûtu (=bir kızla evlenmek üzere devamlı olarak aileye giren, iç güveyisi) tabiri vardır. Burada konu olan serbest bir izdivaçtır. Koca, kayın pederin evinde karısını ziyaret eder. Eğer kayın peder onu evlât edinirse yani evlât gibi görürse durumu değişir ve varis olur. st. 32 de duppi aplütüşu iştur (=onun varislik tabletini yazdı) deyimini böyle anlaşılmalıdır. Ancak o zaman serbest evlilik, kocanın lehine olarak değişir; ailenin malını her şeyini koca elde eder. Bu durum aşağıdaki satırlardan anlaşılır: st 34: maratsu ana sünüşu işkun bita u unatışu iqqışu (=kızını onun (kocasının) kucığına koydu. evi ve mallarını ona verdi).

Evlât edinilen damat, kayınpedere saygı ve itaata mecburdur. Aksi halde mal ve mülkten mahrum olur. Evlilik mukavelesi bozulur. Tirhatuyu (=başlık, damadın kızın babasına ödediği para) kayınpedere öder st. 36-46.

Varis damat durumu di-til-la'larda da görülür³. Ur-ningişizida kızı Gim-Nina'yı karı olarak Luba'ya verir. Oğlu Adda¹ ise karısını boşamıştır. Damadı Luba'yı varis yapar.

Aynı hal babilce yazılmış hurri vesikalarında da görülmektedir. Oğlu olmayan bir baba kızının kocasını evlât edinir ve varis tayin eder⁴.

1. Inventaire de Tab-de Tello No-52 76. Kol. II 7-17 karşıla Thureau-Dangin R A X, 96

2. Landsberger, Materialien zum Sumerischen Lexikon I

3. bak Koschaker, ZA NF VII, 14

4. Steele, A J A LI (1947) s. 158:

tukum-bi ad-da-til-la dumu-mi-a-ni-ir nin-dingir lukur ü nu-gi he -a ibila gir-nam e-ni tus-e e-de

Lipit-İştar kanununun 22ci maddesi veraset bakımından enteresandır. St. 45.= "eğer baba hayattaysa, onun kızı rahibe veya hierodul olduysa, varis gibi babasının evinde oturacak" kaydı mevcuttur. Biliyoruz ki kızların varis oluşu hali açık değildir. Muhakkak ki Lipit-İştar kız evladın durumu ile meşgul olmuştur. Acaba burada rahibe olan kızla, olmayan arasında bir fark mı gözetilmiş, veya onların himayesi mi mevzubahistir. Çünkü onlar daima ailenin bir unsuru olarak kalıyor, evden ayrılmıyorlardı. Demek ki evini terk etmeyen kız da, erkek çocuk gibi mütelâa edilmiştir. Maalesef 21 nci madde ile 22 ncinin sonu kırıktır. 23-27. maddeler ikinci kadından doğan çocuklara aittir. 31 nci maddede varislerin (ibila-e-nen) miras hakkında bahsedilir. st. 6 = babanın ölümünden sonra varisler, baba evini taksim edecekler, babalarının (önceden) onlara verdiği taksim etmeyecekler¹. Varisler deyiminin bugünkü anlamda kullanılıp, kullanılmadığı maalesef açık değildir. Madde 32 st. 14 de ise en büyük oğulun (dumu. şeş. gal) nişan merasimi için bir miktar para alması konudur. Diğer kardeşlere veya kıza ait bahis yoktur. Bu da en büyük oğlunun daima baba malında bir hak sahibi olduğuna delildir.

Şimdi de Eşnuna² ve Hammurabi³ kanunlarına göre kızın durumunu tetkik edelim: Eşnunna kanunlarından bize miras hakkında bilgi veren 38 nci maddedir. şum-ma i-na at-hi-e iş-te-en zi-it-ta-şu kaspim in-na-ad-di-in u a-hu-şu şa-ma-am ha-şe-eh qa-ab-li-it şa-ni-i-im u-ma-al-la (= eğer kardeşlerden biri hissesini verecekse ve eğer kardeşi onu almak isterse, yarısını ödeyecek) kardeşler tabirinin kızı da içine alıp almadığı görülüyorki açık değildir.

Kadın hukukunun daha geniş ölçüde korunmuş olduğu Hammurabi kanunlarında, kadın daima baba evini terketmeğe namzet biri olarak görülmüş ve alacağı çehiz ile baba evine karşı tatmin edilmiştir olarak kabul edilmiştir⁴. Gittiği evde kocası öldüğü takdirde durumu ayrıca belirtilmiştir. Bunlar 171 .172 ve 177 nci maddelerdir. Bunlara göre Dulkadın kocasından hiç bir miras hakkına sahip değildir. şeriqtu'su (= cihaz) ile mudunnu'sunu (= evlenirken kocasının yaptığı hediyeler) alabilir. İsterse kocasının ölümü halinde de o evde kalabilir. Yaşadığı müddetçe şeriqtu ve nudunnu'nun intifa hakkı kadına aittir. Şayet koca kendisine nudunnum vermemişse (madde 172) o zaman bir oğul hissesi ile kendi getirdiği cihazı alabilir⁵

1. madde 31=ibila-e-ne e-ad-da i-ba-e-ne ha-la-e-a mu-un-ba-e-ene

2. Götze, Laws of Eşnunna (A A S O R XXXI)

3. Kohler Ungnad, Hammurabis Gesetz: GDriver-Milesd, Teh Babylohian Laws

4. Klima, Untersuchungen zum Altbabylonische Ebrechtt, 37

5. adı geçen maddelerin tercümel(ini vermenin faydalı olacağı kanısındayız = Madde 171: Eğer baba kölenin ona doğurduğu çocuklarına hayatı boyunca çocuklarını demezse, sonra baba ölürse, baba evinin malından, kölenin çocukları meşru karının çocukları ile taksim etmeyecekler, çocuklar ve köleye serbesti verilecek. Meşru çocuklar cariyenin çocuklarına esirlik için hak iddia edemez. Meşru zevce cihazını ve kocasını ona yaptığı hediyeleri ve tablette yazılı olanları alacak, koca evinde oturacak, yaşadığı kadar yiyecek sonra çocuklarıdır. Madde. 172= Eğer koca ona hediye vermemişse, cihazı ona bağışlayacaklar. Koca evinin malından bir miras gibi hisse alacak, eğer oğulları evden çıkmasında İsrar ederlerse mahkeme iç yüzünü araştırarak, oğullara ceza verecek, o kadın kocasının evinden çıkmayacak, Eğer çıkarsa kocasının ona verdiği hediyeleri çocuklarına bırakacak Babasının evinden getirdiği cihazı alacak.

Fakat evden çıkmak istediği takdirde, kocasına ait olması sebebiyle nudunnum'u çocuklarına bırakacak. Yalnız babasının kendisine verdiği şeriqtum-u alacak (madde 172(. Bu durumda kocasına ait kanunî bir miras hakkı olmadığı görülmektedir. Madde 170 st. 55 de ise aplum mâr hirtim ina zittim inasakma ileqi (= meşru zevcenin oğlu olan, varis hissesini seçebilirve alabilir.) denmektedir. Kız çocuğa ait kayıt yoktur. Böylelikle oğulun anneye de varis olacağı belirtilmek istenmektedir. Eğer kızın, babadan miras hakkı olmadığı düşüncesi doğru ise, kadının cihazından başka alacağı yok demektir. Zira eğer kadın ölürse ve çocukları yoksa cihaz kadının babasına iade edilir (Madde 163 ana şeriqtim siniştım şuâti muza ul iraggum şeriqtaşa şa bit abişama) Madde 163'e göre ölen kadının çocukları olması halinde şeriqtu üzerinde, kendi babası hak iddia edemez. O çocuklarıdır. Şayet çocuklar yoksa, kocanın kayın pedere verdiği tirhatum başlık) u iade edeceklerdir. Şeriqtum üzerinde kocanın hakkı yoktur.

166 ncı madde de ise babanın ölümü halinde, evlenmemiş küçük kardeşe hissesi üzerinden başlık ayrılmakta ve evlendirilmekte ise de aynı durumda olan kız kardeş için evlenme parası bahis konusu olmamaktadır. (ana ahişunu şehrim sa aşşatam la ahzu kasap tirhatim işakkanuşumma aşşatam uşahhazusu)

Madde 150'den anne-evlat ilişkileri ele alınmıştır. nudunnum'ların yani kocanın hediye ettiği malların muhafaza hakkı annenindir. Anne onu ancak tercih ettiği oğluna (=ana mârişu şa irammu inaddin) verir. Yabancıya veremez¹.

mâru kelimesi, Hammurabi kanunlarında acaba genel olarak hangi anlamda kullanılmıştır? Çocuk kelimesini karşılamayıp, oğulu ifade ettiği 166 ncı maddeden anlaşılmaktadır. Çünkü bu maddeye göre evlatlarını evlendiren bir baba değil de oğullarına zevce alan (=şumma auelum ana mâre şa irşü aşşatim ihuz ana marişu şehrim aşşatam la ihuz: eğer bir adam malik olduğu oğullarına karı aldıysa ve küçük oğul evlenmemişse) ifadesinden, bunun yalnız erkek çocuğu içine aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca neden babanın yokluğu halinde kız evladın çehizlenme işi düşünülmediği sorulabilir. 168 ve 169 ncu maddelerde de yalnız erkek çocuklar evlâtlıktan çıkarılmaktadır (abum marşu ina aplutim ul inasah), Kız evat söz konusu değildir. Çünkü kız, nasıl olsa evi terkeden veya terke namzet biri gibi görülmektedir. Bundan başka 180 nci maddede, çehizlendirilmiş kızların miras dışı bırakıldıkları açıkça belirtilmektedir: şumma abum ana mârtisü nadit gâgim u lu zikrum şeriqtam la işrukşim... zittam kima aplim işten izâzma adi baltat ikkal

1 . Madde 150'nin tam tercümesi: Eğer bir adam karısına tarla, bahçe ev hediye ettiyse ve bir mühürle yerine getirdiyse, kocasının ölümünden sonra oğulları hak iddia etmeyecekler. Anne mülkünün idaresini sevdiği oğluna verecek. yabancıya vermeyecek.

Şu halde kanuna göre bütün oğullar eşit olarak mirasa sahip oldukları ve vasiyetçi hayatta iken en çok sevdiği oğluna istediği şekilde fayda sağlamak hakkına sahip olduğu halde, büyük erkek çocuğun tercihli hisseye sahip olduğu¹, buna karşı kızın mirasının aldığı cihazdan ibaret olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

Hamurabi kanunlarında Babil'li kızın veraset hakkını gözetten haller mevcuttur. Fakat burada konu olan dini hizmetlere kendini vakfetmiş olan kızlardır. Rahibe veya hieroduller². Meselâ 178 nci maddede şöyle denmektedir: şumma entum naditum u lu zikrum şa abuşa şeriqtam işruquşim tuppam işturuşim ina tuppim şa işturuşim yarkaza ema elişa iabu nadanam la iştursimma.....' eqılsa u kira sa ahhuşa ilıku...: Eğer baba, rahibelerden birine tablet tanzim etmek suretiyle bir cihaz verirse yazdığı vesikada o tasarruf hakkına sahip değilse, erkek kardeşler babanın ölümünden sonra bunu alabilirler, fakat hayatı boyunca onu beslemeye mecburdurlar). Fakat baba, bu kızların cihazının tasarrufunu tahdid etmişse, erkek kardeşler hiç bir sorumluluk yüklenmezler Madde 179 .Bu hale göre baba kızına cihaz vermemişse kız, babanın ölümünden sonra kardeşleriyle beraber miras alabiliyor. Bunların miras hakkı erkek kardeşlerin 1/3 kadardır. Madde 181 ve 182 (=ina namkur bit abim saluşta aplütişa itti ahheşa izaz, baba evinin malından miras hissesinin 1 /3 nü kardeşleriyle taksim edecek). Madde 183 de ise babanın sağlığında kız çehizlenmişse, babanın ölümü halinde başka pay almayacağı belirtilir. Buna mukabil baba tarafından çehizlenmemişse, madde 184 erkek kardeşleri buna zorlar. Diğer taraftan 180 nci maddede bir zikru veya naditu'nun oğul hissesinin tamamını aldığı tenakuzu'da mevcuttur.

Hamurabi kanunlarının neden sadece hierodul sınıfına dahil kızları gözetişini izah etmek güçtür. Belki de hierodul, geçimini sağlayacak essastan mahrum olarak aileden ayrılmaktadır. Ailenin bu sınıfa girmeyen diğer kızları kocalarının evlerinde varlıklarını muhafaza etmeleri, onların hayatının garanti si gibi görünüyordu. Filhakika Hammurabi kanunlarında boşluklar olduğu bilinmektedir. Bunun içindir ki, kanun, hukukî esasları tam olarak ihtiva eden bir eser sayılmamaktadır. Bazı hususlar sükûtle geçirilmektedir.

Alelade bir kızla bir hierodul arasında kat'i bir ayırma yapılamaz. Hatta ikinciler arasında evlenme ve bazılarında çocuk yapma hakkı bile tanınıyordu³. Üstün bir sınıf olarak bilinmektedir. Çünkü bir çok kral kızları bu mesleği seçmişlerdir; Nabonid'in kızının ay ilâhının entu'su olması gibi⁴.

1 . BE VI, 2. 43,3

2 . Hammurabi kanunlarına bunlar göre aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir: entum; naditum; sekretum; qadişum; kulşitum ve şugitum Bu hususta bak: Meissner, Bab. und Ass. II, 69; Landsberger Z A XXX, 71. Çeşitli mahiyet arzeden bu kızların evlenme hakları da açık değildir. Normal evlenme mi yaptıkları veya rahipler arasında mı evlendikleri belli değildir.

3. Landsberger Z A XXX, 73

5. Pohl, Orientalia IX, 124; Landcberger, die Basaltstelle Nabonids von Eski Harran, 132

Diğer taraftan eski Babil hukuki vesikaları arasında mal taksimine ait bazı vesikalar mevcuttur. Bunlara göre kızlar gerek kendi aralarında, gerek erkek kardeşleriyle daima mal taksim etmişlerdir. Bir Sippar tabletinde¹ iki kız kardeş arasında yapılan mal taksimi konudur. Fakat ne aileler, ne de malların menşei zikredilmez. Dolayısıyla baba malı olup, olmadığı belli değildir. Belki de erkek evladı olmayan bir ailenin durumu söz konusudur. Bu na mukabil C T VIII,² 8 de vaziyet açıktır. Mal taksimi kız ve erkek kardeşler arasında yapılmaktadır. Ancak burada da bölünen malların tasarrufunun kıza ait olup olmadığına ait bir kayıt yoktur. Bu vesika Hammurabi kanunlarının 179 ve 180 nci maddelerinin bir tatbikatı gibi görülmektedir. Bir diğer vesikada (Vorderasiatische Schriftdenkaler, IX,9) Oğulların adı ayrı ayrı sayıldığı halde kızlar toplu olarak anılmaktadır. Bu da kızın hiç bir zaman cemiyet içine erkekle eşit tutulmayışının delilidir. Binaenaleyh netice olarak söyleyebiliriz ki ailede şef baba ve onun halefi de erkek evlâttır. Fikrin esası Sumerce İ b i l a akadaca a p l u kelimelerinden gelmektedir. Vesikalara göre kız ibila olamıyor. Hukukî olmayan metinlerde de bu husus teyid edilmektedir. Daha ileri giderek kız erkek arasında ki eşitsizlik açıklanabilir: C T V, 4,4 13de kadın erkek çocuk doğurursa sevinir, kız ise üzülür diye kaydedilmektedir; veya kadının oğlu olmadığı hallerde kocanın ikinci evliliğe hak kazanması gibi.

2. C T VI, 42 b kardeşlerden biri qadıštu diğeri naditu'dur.